

Történelem – hiedelem

Amióta a történetírás a XVIII. században tudománnyá vált, újra és újra felvetődik az a kérdés, hogy a történelem feltárásában milyen szerepe, hangsúlya legyen az írásos emlékeknek, annak a tudásnak, amely a történelem jelenségeiről a mindennapi tudatban megmaradt. A történészek nagyobb része elmarasztalta a néphagyományban megőrzött történelmet, mások pedig túlértékelték és ugyanolyan hitelt tulajdonítottak nekik, mint a korabeli írásos emlékeknek. A néphagyomány lekezelésének jellegzetes példája az a középkori írástudói mentalitást kifejező szemlélet, amelyet Anonymustól, a „legrégibb magyar történetírótól” jól ismerünk: „Ha az oly igen nemes magyar nemzet az ő származásának kezdetét és az ő egyes hősi cselekedeteit a parasztok hamis meséiből vagy a regősök csacsogó énekéből mintegy álomban hallaná, nagyon is nem szép és elég illetlen dolog volna. Ezért most inkább az iratok biztos előadásából meg a történeti művek világos értelmezéséből, nemeshez méltó módon fogja fel a dolgok igazságát.”

Mivel akkor még elég kevés volt az írásos emlék, ez a fajta, korához képest finnyás igényesség túlzott volt. Főleg ha arra gondolunk, hogy miközben kikerülte a néphagyományban élő történelmi hiedelmeket, művét abban a hiedelemben írta meg, hogy a történelem valójában csak osztályának a történelme és csak egy az osztályához méltó történelem, s az abba a keretbe foglalt hősi múlt az igazság.

A néphagyomány túlértékelésének is van bőven példája. Elég itt utalnunk a XVIII–XIX. századi magyar mitozskutatók munkásságára. Tudósok és műkedvelő tudósokdók zsonglőrökdték a népi hiedelemvilág elemeivel, oly mértékben, hogy Diószegi Vilmos joggal írhatta: a múlt századok magyarságát az etimológizáló kedv tette hiressé.

Tehát hiedelemre hiedelem épül, pontosabban balhiedelem, hiszen a hiedelem szó mai „téves vélemény”, „vélekedés” jelentése csak a XX. században alakult ki, miután elveszítette ez a szó korábbi, vallásos tartalmát.

1975-ben egy visegrádi konferencián — amely A hiedelmek természete, szerveződése és szerepe a mindennapi tudatban címmel volt meghirdetve — Szalai Sándor a hiedelmekhez való viszonyunkra három ajánlást tett: 1. Becsüljük meg a hiedelmeket, hogy hosszú életűek legyünk a Földön! 2. Bánjunk csinján mások hiedelmeivel, legalább annyira, mint a magunkéival! 3. Legyünk óvatosak a saját hiedelmeinkkel a mások hiedelmeivel — főleg, ha újságírók, rádióriporterek, tv-kommentátorok, pedagógusok vagy egyéb kommunikátorok vagyunk. Ezek az ajánlások arra utalnak, hogy egy társadalom köznapi tudatát meghatározó hiedelmek megfelelő ismerete és azok kezelése hozzájárul egy differenciáltabb, a társadalom mindennapi életét pontosabban szervező társadalmi tudat kialakulásához. Annak a legújabb kutatási eredménynek az érzékeny megfogalmazása ez a három ajánlás, amely azt állítja, hogy a hiedelem a tudás infrastruktúrája.

Ezek a megfontolások vezették a Honismeret szerkesztőségét arra, hogy a lap egyre szélesedő olvasói gárdáját bevonja egy közös műhelymunkába, egy közös „játékba”. Magyarországon — egy kis túlzással — minden embernek van legalább egy történelmi elmélete. Talán nincs olyan ember, aki át ne gondolta volna — ha máskor nem, gyermekkorában — mi lett volna, ha... Sokan tudni vélik, hol van Attila vagy Árpád sírja. Az sem véletlen, hogy néhány éve egy újságicikk szinte lázba hozta az országot Árpád sírjának vélt megtalálásával. Az ilyen jelenségek arra hívják fel a figyelmet, hogy a magyarság mindennapi tudatában rendkívül hangsúlyos helyet foglalnak el saját történelméről szóló hiedelmei és tudása is. Azontúl, hogy ismerni véljük — és egyre inkább szeretnénk feltárni — azokat a történelmi mozgatórugókat, amelyek ezt a fokozott érdeklődést kiváltották, tudjuk, az ember alapvető vágya, hogy a gyökértől a koronáig átfogja és értelmezze a saját történelmi pillanatáról az egész történelmi életet. Hogy a megismerés milyen módszerével feszül ennek a feladatnak, az korának és képzettségének is a következménye. Mi most a megismerésnek egy „játékos” formáját szeretnénk felajánlani a lap olvasóinak. A szerkesztőséghez beérkező anyagok közül néhánynak a Honismeretben való megjelenítésével rá szeretnénk mutatni azokra a legjellemzőbb tényekre, amelyek a mai mindennapi tudatban a történelmünkről a legmeghatározóbbnak tűnnek. Vagyis ismerjük meg közösen, milyen hiedelmeink vannak

történelmi eseményekről, milyen típusú történelmi jelenségek foglalkoztatnak bennünket leginkább. Az előkerülő témákról megkérdezzük egy-két jeles, a témával foglalkozó tudóst, hogy a „tudomány mai állása” szerint mi a véleménye az ügyről, valamint van-e valamilyen saját — tudományon kívüli — személyes hiedelme az illető témáról, vagy más történelmi kérdésről.

Nem nyitnánk vitát, hiszen amint előre is látszik, minden téma a vélemények olyan áradását ontaná, hogy az könyvnyi terjedelmekbe is nehezen férne bele. Amennyiben érdemi vita alakulna egy-egy téma körül, az — úgy gondoljuk — szaklapokra, főleg ismeretterjesztő célú szaklapokra tartozik. Előre jelezzük, nem ijednénk meg kényesnek nevezett történelmi hiedelmek közlésétől sem.

Meggyőződésünk, hogy igaza van Szűcs Jenőnek, amikor azt írja: a pszichikai zavarok legfőbb hatékony gyógymódja a környezetváltozáson kívül az analízis, az elfojtások, a komplexusok felszínre hozása. Meggyőződésünk, hogy ez a felszínre hozás nem kisebb kérdéshez szolgáltat adalékokat, mint a nemzeti, az etnikai önérzet zavarai és az annak feloldási lehetőségeihez. Célunk azonban, amint jeleztük ennél tágabb. Szeretnénk ráirányítani a figyelmet, hogy egy etnikum történelmi tudata egyszerre közös hiedelem és közös tudás. A kettőnek a viszonya a köznapi tudaton belül rendkívül fontos. Továbbá fontos, hogy a kettő között létezenek legalizált kommunikációs csatornák, amelyekben keresztül a közlekedés, a kiválasztódás és az értékelés megvalósulhat, éppen egy megfelelően orientáló nemzeti öntudat érdekében.

A Honismeret egy ilyen kommunikációs csatorna, fórum szeretne lenni, ahol például a következő témákban várjuk írásaikat a szerkesztőség címére.

— történelmi személyekhez, eseményekhez kapcsolódó elképzelések, személyes „nyomozások”;

- személyes tapasztalatok történelmi eseményekről (pl. földosztás);
- egy-egy régi „eldöntetlen” történelmi kérdés, vita újabb adalékai;
- személyes „különvélemény” történelmi eseményekről, személyekről;
- történelmi hipotézisekben felfedezett logikai hibák stb.

Várjuk írásaikat!

Zelnik József

Védelmet a Kun-kereszteknek!

A Csongrád megyei Apátfalva és Magyarcsanak között magányos kőkereszt található az egykori Belezi-ér partján (lásd a hátsó borítón). A szájhagyományozó népi emlékezet Kun-kereszt-ként emlegeti és föltételezi, hogy alatta nyugszanak Kun László csontjai.

Ösisége nyilvánvaló, hiszen íj. Palugyay Imre is föltérképezte már 1855-ben megjelent könyvében (Békés-Csanád Csongrád és Hont vármegyék leírása). „Új-Csanád. Ezen község hajdan, a Csanádi révház irányában a Maros innenső partján feküdt, de gyakori vízközlések által háborgattatván — ezen vízmentes helyre települt 1792-ik évben. — Említést érdemel, itteni Luczay Tógyer földjén jelenleg is fenn álló nagy kőkereszt — mely már majd félig süllyedt a földbe — s melynek régisége több századokra mutat s mint a szóbeli hagyomány tartja, II-ik Ulászlónak nyugszanak alatta hamvai.”

Dr. Trogmayer Ottó régész, a szegedi Móra Ferenc Múzeum igazgatója 1974-ben kisebb ásatást végzett a kereszt környékén. A magyarcsanádi kőkereszt című tanulmányában többek között a következőket írja: „A zömök, rövidkarú máltai keresztre emlékeztető forma semmiképpen nem illik barokk kori keresztjeink sorába. Anyaga gneisz, dr. Ravasz Csaba meghatározása szerint. A kőanyag eredeti származási helyére pontosabb adatot nem tudott megadni, de megjegyezte, hogy a déli Kárpátok övezetében igen elterjedt kőzetfajta. A bőséges szakirodalom adatai szerint XIII—XVI. századig terjedő időszakban általánosak, a XVI. század után gyakorlatilag már nem készülnek. Funkciójuk széles körű: határjelek, törvényhelyek, emlékkeresztek (baleset, gyilkosság), megmenekülés vagy bünbánati kereszt. Legtöbb esetben mindenféle évszámjel vagy felirat nélküliek. Ezek az adatok arra ösztönöznek bennünket, hogy a keresztet a XVI. század elejére datáljuk.”

Azt is megállapította az ásatást vezető dr. Trogmayer Ottó, hogy a keresztből jelenleg 1 méter 20 cm nem látható, vagyis a kereszt 3 méter magas, ha a földből kiálló részt a föld alattival összeadjuk.

A ritkaságszámba menő műemléket mindenekelőtt védetté kellene nyilvánítani, elkeríteni és megóvni az idő viszontagságaitól.

Polner Zoltán

FELHÍVÁS

A magyar tudományosság épp úgy, mint a közéleti tevékenységnek mindazon ágai, amelyek valamilyen vonatkozásban a történeti múltba visszanyúló ismereteket igényelnek, fájdalmasan észlelik a múlt Magyarországa rendszeres képi ábrázolásának hiányát. Jóllehet az utóbbi évtizedekben óriási mennyiségű felvétel készült hazánkról, de ezek általában csak egy adott terület néhány, valamely szempontból érdekes, vagy események színhelyeként jelentőssé vált, egyedi értékeik, táji—városképi szépségeik miatt jelentős pontjait ábrázolják. Ugyanakkor egy város, falu olyan legnagyobb részét kitevő részletei, melyek a hétköznapok, a dolgozó tömegek mindennapi életének keretei, eddig csak igen csekély érdeklődést keltettek. Jelentős hátrányként minden olyan helyi, regionális vagy országos közéleti, tudományos tevékenységnek, melyeknek napjainkban egyre nagyobb szüksége van egy adott település társadalmának tudatát, életformáját sokban befolyásoló hajdani tényezőkre, hatások ismeretére. Természetesen ezek az igények az utánunk jövő generáció részéről, korunkkal szemben is jelentkezni fognak anélkül, hogy kielégítésükre valódi lehetőség nyílne.

Ennek tudatában felhívással fordulunk minden magyar állampolgárhoz, közgyűjteményhez és munkatársaihoz, tanácsok vezetéséhez és dolgozóikhoz, közösségekhez, egyesületekhez, művelődési intézményekhez, a Honismereti mozgalom eddig is sokat vállalt munkásaihoz, fiatalokhoz, üzemek—vállalatok szociálistá brigádjaihoz, hogy vállaljanak részt a maga nemében páratlan mértékű és tudományos értékű

MAGYARORSZÁG FÉNYKÉPEKEN 1985-BEN, FELSZABADULÁSÁNAK 40. ÉVÉBEN

elnevezésű társadalmi akció megvalósításában.

A meghirdetők — és reméljük, a benne részt vevők is — hisznek abban, hogy az akció már vázolt értékmegőrző lehetőségén túl az egységes szempontok alapján történő ország-fényképezés méltó tisztelgessé szélesedik, közelgő felszabadulási évfordulónk megünneplésére. Az akció lényege, hogy az 1984—85-ös esztendőben az ország minden településén készüljenek tervszerűen felvett és megfelelő adatokkal dokumentált fényképsorozatok, s azok negatívjai, valamint egységes méretű nagyításai a helyi szerveknél, másodsorban pedig megyei közgyűjteményekben és az Új Magyar Központi Levéltárban őriztessenek meg. A kezdeményezők meggyőződéssel hisznek abban, hogy a Magyarország fényképeken történő megőrkítésében részt vállalók, fáradságukat nem sajnáló munkájuk révén részesei lesznek annak a szocialista eszmeiségnek, melynek célja a haza megismertetése, a hazafiság ápolása a nemzeti önismeret és tudat mélyítése. Áldozatos segítőkészségüket igazában majd az utókor, az akció eredményét történeti tényként használó következő generációk fogják értékelni.

Az akció szervezésére a Hazafias Népfront Országos Elnöksége mellett működő Honismereti Munkabizottság kapott megbízást. Megyei összefogására pedig az ott működő honismereti munkabizottságok — karöltve az állami—társadalmi vezetéssel — vállalkoztak. A felajánlók, minden szükséges információt, megfelelő segítséget és útmutatást a jelzett helyeken kaphatnak meg. Hívunk és várunk mindenkit, aki cselekvő segítségét Magyarország lefényképezésére felajánlja.

Budapest, 1984. június

Hazafias Népfront
Országos Tanácsa

Művelődési Minisztérium

KISZ Központi Bizottsága

Népművelési Intézet

FORTE — Gyár

Ára: 6 Ft

1984/5
HONISMERET

A magyarcsanádi Kun-kereszt. (Envedi Zoltán felvétele)